

М-р Божидар КОЧОВ

ПРЕНЕСУВАЊЕ НА АВТОРСКИТЕ ПРАВА СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ИЗДАВАЧКИОТ ДОГОВОР

Апстракт

Интелектуалната сопственост ја сочинуваат два сегмента:

- Авторското право и на него сродните права и
- Индустриската сопственост

Во некои законодавства, овие два сегмента позитивно - правно се третираат во еден закон - Закон за интелектуална сопственост (пример Франција), додека пак во други земји, во кои спаѓа и нашата земја, двата сегменти се третираат со одвоени закони : Закон за авторското право и сродните права и Закон за индустриската сопственост¹.

Без оглед на тоа за каков вид на позитивно-правен третман на интелектуалната сопственост станува збор, едно од суштинските прашања е прашањето за пренесувањето или правниот промет на авторските односно пронајдувачките и други видови права.

Во натамошното излагање ќе биде разработено пренесувањето на авторските права, со посебен осврт на решенијата содржани во нашиот Закон за авторското право и сродните права.

1. ОПШТО ЗА ПРЕНЕСУВАЊЕ НА АВТОРСКИТЕ ПРАВА

Авторското право е единствено право и е неразделно од авторот. Него го сочинуваат две компоненти на права : Авторски морални права и авторски материјални права.

Авторското морално право е непренесливо, така што со ниедно правно дело авторот неможе да го пренесе на друго лице. За разлика од моралното право, материјалното право авторот може да го пренесе на друго лице. Според тоа, под поимот на

¹ Во нашата земја постојат двата закони: Законот за Авторското право и сродните права"Сл.весник на РМ бр.115/2010 и Закон за индустриска сопственост "Сл. весник на РМ" бр.21.2009 и 24/2011

пренесување на авторските права се подразбира преминување на авторското материјално право (делумно или целосно) за одреден период, со правно дело, од авторот, на друго физичко или правно лице.

Од решенијата содржани во поголем број на закони од оваа област, може да се заклучи дека постои законска можност за пренесување на искористување на авторско дело во целост или делумно, со или без надоместок, за цело времетраење на авторското материјално право или за определено време, како и тоа дека авторот е тој кој исклучиво може да го пренесе правото на искористување на неговото авторско дело и на корисникот да му дозволи да го измени или преработи делото во определен правец или обем.

А. Пренесување на авторските морални права

Во врска со пренесувањето на авторските морални права, постои разлика меѓу правата од т.н. континентално право и земјите што го имаат прифатено т.н. *copyright* системот.

Со оглед на фактот што авторското морално право е строго лично право, според законодавствата на земјите од т.н. континентално право, овие авторски права неможат со никакво правно дело ниту *ex lege*, да се пренесат на друго лице. Тие како права од строго личен карактер со дејство *erga omnes*, нераскинливо се "врзани" за авторот и како такви се непреносливи. Доколку овие права со правно дело бидат пренесени на друго лице, таквото правно дело како апсолутно ништавно, неможе да произведе никакво правно дејство, па според тоа ќе се смета како и да не е склучено. Значи, според континенталното право, авторските морални права како строго лични што му припаѓаат исклучиво на авторот, се неотуѓиви.

За разлика од системот на континенталното право, во земјите што го применуваат т.н. *copyright* системот, некои од авторските морално - правни овластувања, можат со правно дело да бидат пренесени. Ова вероватно е резултат на фактот во земјите со тој систем, првенство му се придава на имотно - правните овластувања на авторското право.

Б. Пренесување на авторските материјални права

За разлика од авторските морални права кои се од строго личен карактер и како такви се непреносливи, авторските материјални (имотни) права можат да се пренесуваат со правни

дела *inter vivos* (исклучиво со пишан договор) и *mortis causa* (пренесување со наследување).

Правните дела што ги склучува авторот *inter vivos*, можат да бидат товарни или добротини. Така, правото на авторот за искористување на делото може во целост или делумно, со или без надоместок, да се пренесе врз физички или врз правни лица, за времетраењето на авторското право или за определено време.

За периодот за кој е пренесено правото на искористување на делото, авторот несмее веќе пренесеното право, да го отстапува на друго физичко или правно лице. Доколку тоа го направи и доколку лицето на кое претходно му беше пренесено правото за искористување на авторското дело со тоа претрпи штета, авторот ќе биде должен таквата штета да му ја надомести и тоа како вистинската штета - *damnum emergens*, така и изгубената добивка - *lucrum cessans*. Меѓутоа, авторот може за периодот за кој е пренесено правото за искористување на авторското дело, да го отстапи тоа право на трето лице, ако објавувањето на авторското дело се врши на друг јазик а не на оној за кого веќе правото беше претходно пренесено.

За да постои основаност на тужбеното барање за надомест на штета на лицето на кое претходно му беше пренесено авторското право врз одредено дело, потребно е на страната на авторот да постои вина. Во ваков случај настанува облигационо - правен однос меѓу авторот на делото и стекнувачот на пренесеното право.

Во случај кога авторот го пренел правото на искористување на друго физичко или правно лице, тоа лице неможе тоа право да го пренесе врз трето лице без согласност на авторот.

Лицето врз кое е пренесено правото на искористување на авторското дело (а тоа најчесто е издавач), е должен во потполност да ги почитува моралните авторски права на авторот. Така, лицето врз кое е пренесено правото на искористување на авторското дело, не е овластено при користењето на делото, во тоа дело да внесува било какви измени, ако со договорот не е поинаку определено. Значи, авторот има исклучиво право, на корисникот да му дозволи да го измени или преработи делото во определен правец и обем. Надвор од тоа, никој несмее да врши било какви интервенции врз авторовото дело.

II. АВТОРСКОТО ПРАВО СПОРЕД НАШИОТ ЗАКОН

Според нашиот Законот за авторското право и сродните права, авторското право е единствено право и неразделно од авторското дело и истото содржи исклучиви морални права, исклучиви материјални права како и други права определени со Законот.²

Според нашиот Закон, како впрочем тоа е и со останатите законодавства, содржината на авторските права ја сочинуваат авторските морални и авторските материјални права.

A. МОРАЛНИ ПРАВА

Според членот 21 од Законот, моралните права го штитат авторот по однос на неговата лична и духовна (интелектуална) врска со делото. Според истиот член, авторот ги има следните исклучиви морални права:

- право на признавање на авторството;
- право на прво објавување;
- право на заштита на интегритетот на делото и
- право на откажување.

Поаѓајќи од горното законско решение, може да се заклучи дека авторот има право, неговото име, псевдоним или друга ознака, да биде назначена на секој примерок од делото, односно да биде наведено при секое јавно користење на делото. Од ова право авторот може да се откаже исклучиво со дадена недвосмислена писмена изјава.

Неотуѓиво е правото на авторот на првото објавување на делото под условите детално одредени од него. До првото објавување на делото, никој несмее јавно да ја изнесува содржината или описот на делото. Тоа може да го направи само авторот на делото.

Под никакви услови никој нема право да го менува, деформира или на друг начин да го менува авторското дело. Тоа право исклучиво му припаѓа само на авторот.

Од посебен интерес е правот на откажување што го има авторот. Имено, според членот 25 од Законот, авторот има право да му го откаже правото на користење на делото на носителот на неговото материјално право, доколку натамошното користење може да наштети на неговата личност, чест и углед. Меѓутоа, доколку авторот го искористи ова законско право, тој е должен

² Член 20

на носителот на отстапеното право, да му ја надомести штетата што со тоа откажување би му ја предизвикал, што значи дека од неприкажувањето на авторското дело, штетата би можела да биде како вистинската, така и изгубената добивка.

Б. МАТЕРИЈАЛНИ ПРАВА

Според членот 26 од Законот, материјалните права ги штитат имотните интереси на авторот од неговото авторско дело. Според овој член, авторот има исклучиво право да дозволи или забрани користење на неговото дело или негови примероци од други лица, освен во случаи определени со закон.

Според членот 27 од истиот Закон, авторот при користењето на авторското дело или негови примероци, ги има следните исклучиви материјални права:

- право на умножување;
- право на пуштање во промет на делото;
- право на јавно соопштување на делото и
- право на преработување на делото.

Правото на умножување на делото претставува "запишување, односно снимање авторско дело на материјална или друга соодветна подлога (електронска и друго), како и изработка на еден или повеќе примероци на делото, во целина или во делови, непосредно или посредно, времено или трајно, со било какви средства и во каков било облик"³

Според членот 29 од Законот, пуштањето во промет значи "понудување на јавноста заради продажба или друг вид пренос на сопственичко право или на правото на владение на оригиналот или на примероците на делото, вклучувајќи го и увозот и изнајмувањето, а го опфаќа и правото на надоместок на услугата определена со овој закон".

Јавното соопштување во смисла на членот 30 од Законот претставува "јавно изведување, јавно пренесување, јавно изложување, јавно прикажување, радиодифузно емитување, реемитување и ставање на располагање на јавноста".

Според членот 30 од Законот, правото на преработување претставува преведување на делото, негово приспособување вклучувајќи и аудиовизуелно приспособување, музички аранжман и друго менување на авторското дело и на дело од народното творештво, како и други пишани материјали, како што се преводи на службени текстови кои не се направени за службено

³ Член 28 од Законот

користење. Треба да се нагласи дека според ставот 2 од погорецитираниот член, правата над авторското дело создадено со преработување, не влијаат на кој било начин на правата над делото што е преработено.

Покрај моралните и материјалните права, според членот 29 од Законот, авторот ги има и следните права:

- Право на пристап и на предавање;
- право на наследство(право на надоместок од препродажба);
- право на надоместок од умножување за приватно користење;
- право на надоместок од изнајмување и
- право на надоместок од послуга.

III. АВТОРСКИ ДОГОВОРИ

Како е досега изнесено, авторот има исклучиво право, своето дело да го објави, репродукува, умножува, преработува, обработува, прикажува и да го искористува во кој и да е друг вид. Меѓутоа, авторот може правото на искористување да го пренесе врз друго лице. Причините за пренесувањето можат да бидат различни. Така, авторот може правото на искористувањето на своето дело, да го пренесе врз друго лице од материјални причини(да добие авторски хонорар), кога сам тоа право од разни причини неможе да го врши, или да го пренесе без надоместок, од хумани или други причини.

Пренесувањето на авторското право авторот го врши со склучување на договор со друго лице. Таквиот договор е познат под името авторски договор.

а) Обем на пренесување

Со авторскиот договор, правото за искористување на авторското дело, може да се пренесе на физичко или правно лице, во целост или делумно, со надоместок или без надоместок, за цело времетраење на авторското материјално право или за определено време. Значи, обемот на пренесувањето на авторското право се определува со авторскиот договор. Притоа, од првостепено значење е вољата на авторот.

б) Заеднички карактеристики
на авторските договори

Основна карактеристика на авторските договори е што тие мора да бидат склучени во писмена форма. Авторскиот договор кој не е склучен во писмена форма, не произведува правно дејство.

Во авторскиот договор треба да се наведи видот на правата што се пренесуваат, нивниот обем, исклучиво или неисклучиво, територијата за која се однесува пренесувањето на правата, времетраењето на пренесувањето и авторскиот надоместок.⁴

Во врска со прашањето за писмената форма на договорот, тесно е поврзано и прашањето, дали писмената форма на авторскиот договор има дејство "ad solemnitatem" или пак дејство "ad probationem". Во врска со ова прашање, дел од правната наука и дел од судската пракса, стојат на стојалиште дека авторскиот договор треба да биде составен во писмена форма и заверен од надлежен орган, што значи во ваков случај станува збор за солемнитантна форма на договорот - форма ад солемнитатем. Тоа значи дека, доколку авторскиот договор не е склучен во писмена форма со битните елементи за таквиот договор и заверен од надлежен орган, истиот не може да произведе правно дејство.

Според нашиот Закон⁵ доволно е авторскиот договор да е составен во писмена форма и потпишан од договорните странки. Значи, според нашиот Закон формата на авторскиот договор има дејство ad probationem.

Авторскиот договор што е склучен во писмена форма, особено ги содржи следните елементи: имињата на договорните странки, насловот на авторското дело што е предмет на договорот, начинот на користењето на авторското дело, рокот на користењето на авторското дело, тиражот на делото, надоместокот за користењето на делот, начинот и времето на плаќање на авторскиот хонорар, правото на преиздавање или забрана за преиздавање, и слично.

Предмет на авторскиот договор може да биде секој вид авторско дело, без оглед дали тоа е завршено, не е довршено или пак кое треба дополнително во одреден период да се создаде. Меѓутоа, во секој од овие случаи, предметот на авторскиот

⁴ Член 65 ст.3

⁵ Член 65 ст.1 и 2

договор (а тоа е авторското дело), мора да биде конкретно наведен.

Доколку со авторскиот договор авторот го пренесува правото на искористување на сите негови идни дела, таквиот договор е ништовен и како таков неможе да произведе правно дејство.

За времетраењето на склучениот авторски договор, авторот е должен да се воздржува од постапки што би го спречувале корисникот во вршењето на пренесеното авторско право.

Постојат повеќе видови на авторски договори. Такви се: Издавачкиот договор, договор за јавно изведување, договор за нарачка на авторско дело, авторско дело создадено од работен однос и др.

Во натамошното излагање ќе биде разработен само издавачкиот договор.

IV. ИЗДАВАЧКИ ДОГОВОР

Според членот 75 ст. 1 од Законот, "со издавачкиот договор, авторот му го пренесува на издавачот правото на умножување на своето дело и пуштање во промет со печатење во книжен облик во доволен број примероци наменети за јавноста, а издавачот за тоа му плаќа надоместок, го издава делото и ги става во промет издадените примероци."

Доколку издавачот има намера авторското дело да го издаде во електронска форма, меѓу авторот и издавачот се склучува посебен договор.

Доколку авторот на делото е покоен, издавачкиот договор со издавачот го склучуваат наследниците на авторот.

Покрај општите елементи за содржината на авторскиот договор, издавачкиот договор содржи и додатни елементи, како што се: рокот за предавање на ракописот од страна на авторот, на издавачот заради издавање, бројот на посебните изданија, бројот на примероците (тиражот) на секое посебно издание, доколку се договорени повеќе изданија, начинот на плаќање на авторскиот надоместок (во паушал, процент од малопродажната цена и сл.) и други елементи за кои договорните странки ќе се договараат (како на пример пренесување врз издавачот правото за преведување на авторското дело на некој друг јазик за објавување во земјата или странство и сл.)

Бидејќи издавачкиот договор во основа е авторски договор, врз него се применуваат општите правила за

авторскиот договор, како и правилата на договорното право содржани во Законот за облигационите односи, доколку тие правила не се во спротивност со одредбите од Законот за авторското право и сродните права.

Со оглед на тоа што издавачкиот договор има свои посебни карактеристики, врз него се применуваат и т.н. специфични правила кои се однесуваат исклучиво на овој вид авторски договор. Тоа се:

-Издавачкиот договор е од строго личен карактер (интуити персонае). Тоа значи дека со смртта на авторот, престанува и дејството на авторскиот договор, доколку предмет на тој договор е недовршено авторско дело, бидејќи друг во името на починатиот автор неможе да го доврши делото;

- од строго личниот карактер на овој договор, произлегува и обврска на издавачот, издавањето на делото да несмеа да го пренесе на друг издавач без согласност на авторот;

-Издавачкиот договор мора стриктно да се толкува. Тоа значи дека вољата на договорните странки - авторот и издавачот, мора да биде јасно и прецизно изразена во самиот договор, па се смета дека се пренесени само оние права кои се изрично во него наведени;

- Несоборлива претпоставка е дека со издавачкиот договор, авторот врз издавачот го пренел правото за објавување само на едно библиографско издание односно правото на само едно умножување, ако со издавачкиот договор не е поинаку определено.

Во случај на нови изданија на авторското дело што е предмет на издавачкиот договор, издавачот е должен, на авторот да му овозможим подобрување или изменување на делото, но под услов тоа да не повлекува преголеми трошоци за издавачот и да не му го менува карактерот на делото.

Откако ракописот на авторското дело ќе биде доставен на издавачот за објавување, па истиот поради виша сила биде уништен, авторот има право на надоместок што би му припаднал, доколку делото било издадено.

Доколку поради виша сила, пред да биде пуштено во промет, е уништено целокупното подготвено издание, издавачот има право да подготви ново издание. Во таков случај авторот би имал право на надоместок само за едно издание.

Доколку пак поради виша сила изданието, пред да биде пуштено во промет е делумно уништено, издавачот има право да

отпечати само толку примероци, колку што биле уништени, без за тоа на авторот да му исплати дополнителен надоместок.⁶

За време на важењето на издавачкиот договор, авторот не може правото за објавување односно умножување на своето дело на ист јазик, да му го отстапи на друг субјект, ако со издавачкиот договор не е поинаку определено. Меѓутоа, правото на објавување на новинарски статии, авторот може истовремено да им го отстапи на поголем број корисници, ако со договорот не е поинаку определено.

Основна обврска на авторот која произлегува од издавачкиот договор, е ракописот на авторското дело што е предмет на договорот, да му го предаде на издавачот во договорениот рок, во договорениот облик и договорениот обем (големина на авторското дело според бројот на авторските табаци).

Авторот е должен, на издавачот да му овозможи непречено користење на авторското дело, предмет на издавачкиот договор. Во таа смисла, тој е должен да го штити издавачот во случај ако биде вознемирен во користењето на авторското дело од трети лица кои би претендирале дека се повредени нивни авторски права. Покрај тоа и самиот автор несмее да го вознемирува издавачот во вршењето на пренесеното авторско право.

Од своја страна издавачот е должен, авторското дело предмет на издавачкиот договор, да го објави во договорениот рок, во договорениот тираж и во договорениот облик.

Со издавачкиот договор се определува колку примероци од издаденото дело бесплатно му следуваат на авторот и колку примероци има право да откупи по поповолни услови.

Секако, при склучувањето на авторскиот договор и двете договорни страни - авторот и издавачот, имаат желба, договорот да биде во целост исполнет. Меѓутоа, под влијание на разни објективни или субјективни причини, може да дојде до престанок или раскинување на таквиот договор. Така, според членот 80 од Законот, издавачкиот договор престанува во случај на: смрт на авторот пред завршување на авторското дело, во случај на исцрпување на тиражот на сите договорени изданија, со истекот на рокот на важење на договорот, како и во други случаи утврдени со закон или договор.

⁶ За ова види член 79 од Законот

Авторот може да го раскине издавачкиот договор, доколку издавачот, откако бил исцрпен тиражот од претходното издание, не издаде нови договорени изданија во рокот определен со издавачкиот договор. Во случај на раскин, авторот има право да го задржи добиениот надоместок односно да бара исплата на договорениот надоместок, како и право да бара и надомест на штета. Се смета дека тиражот е исцрпен, доколку бројот на непродадените примероци е помал од 5% од сите договорени и остварени изданија, а во секој случај доколку е помал од 100 примероци.

До раскинување на издавачкиот договор доаѓа и во случај кога авторот не му го предаде на издавачот авторското дело во договорениот рок или кога издавачот не го издаде делото во договорениот рок. Во овие случаи, издавачкиот договор може да се раскине, како по барање на авторот, така и по барање на издавачот.

При раскинувањето на издавачкиот договор по вина на едната договорна страна, другата страна која не е виновна за раскинувањето на договорот, има право да бара надомест на штета од виновната страна, заради неизвршување на договорот.

Според членот 81 од Законот, во случај кога издавачот сака да ги уништи примероците на делото останати во залиха, должен е првенствено да му ги понуди на авторот.

Резиме

Со дадениот краток осврт на проблемот за пренесувањето на авторските права, авторот настојуваше да го актуелизира ова прашање, како едно од основните права на авторот.

Во овој труд авторот нагласува дека авторското право го сочинуваат два вида на права и тоа: Авторското морално и авторското материјално право. Притоа, авторот нагласува дека авторските морални права како строго лични права, тесно поврзани со авторот, се непреносливи, додека авторските материјални права можат да се пренесуваат со склучување на авторски договор, кој за да може да произведе правно дејство, мора да биде склучен во писмена форма.

Пренесувањето на авторските материјални права може да биде со надоместок (авторски хонорар) или без надоместок.

Во моментот, авторот како поактуелен го смета издавачкиот договор, бидејќи со истиот, на издавачот му се пренесуваат во целост или дел од авторските материјални права.

Во овој дел од трудот, авторот посебно се задржува на решенијата за овој договор содржани во Законот за авторското право и сродните права објавен во сл. весник на РМ бр. 115/2010.

Summary

The brief review given to the problem of copyright transfer, the author strove to actualize this issue as one of the fundamental rights to the author.

In this paper the author emphasized that copyright is composed of two types of rights, including: author`s moral right and author`s property rights. The author emphasizes that author`s moral rights as strictly personal rights, closely associated with author, are non-transferable, though author`s property rights may be transferred by signing a copyright agreement, which must be concluded in written form to produce a legal effect.

Transferring rights of copyright material can be with compensation (author`s fee) or without compensation.

Currently, author considers as more convenient the publishing contract, where the whole or in part copyright material rights are transferred to the issuer.

In this section of the paper, author specifically focuses on solutions contained in the Law on Copyright and related Rights, published in Sluzben vesnik no. 115/2010.

Користена литература

1. D-r Vedris Martin "Teorija autorskog prava i autorsko pravo SFRJ" osvrt "Nasa zakonitost" 6/84
2. Д-р Георгиевски Стефан, „Основи на авторското право“, Универзитет „Кирил и методиј“, Скопје, 1969.
3. D-r Janjic Miodrag "Industrijska svojina i autorsko pravo" drugo preradjeno izdanje "Sl.list" Beograd 1982
4. D-r Spajic Vojislav "Razvoj autorskog prava" Arhiv za pravne i drustvene nauke, Beograd 1-2/86 izdanje Saveza udruzenja pravnika Jugoslavije.
5. D-r Spirovic Liljana "Uslovi za pravna zastita na avtorskoto delo" "Pravna misla" 1/85
7. Enciklopedija imovinskog prava i prava udzrenog rada" "Sluzbeni list " Beograd 1987 tom prvi.
8. Закон за авторското право и сродните права, „Сл. весник на Р.М.“ бр. 115/2010; 140/2010 51/2011.
9. Закон за наследувањето „Сл. весник на Р.М.“ 47/96.